

Esad Duraković

Vlast i autoritet: je li moguća sakralizacija vlasti?

Sažetak

U tumačenju ajeta 59. u suri 4. (*al-Nisā*), kao i u njegovom prevođenju, postoje značajne neujednačenosti. U tome ajetu Bog zapovijeda da se pravovjerni pokoravaju Allahu, Njegovom Poslaniku i kategoriji ljudi koje naziva *‘ulū al-‘amri*. Mnogi smatraju da se pod kategorijom *‘ulū al-‘amri* misli na vladare, na vlast, ali opći kontekst *Kur’ana* i realnost upućuju na to da ova kategorija označava autoritete u etičkom i znanstveničkom smislu a ne nužno i samo u vladarskom. Vladari nisu uvijek ni etični ni učeni pa zato ne mora biti da su svi vladari autoriteti. Nekada su čak tirani, te stoga Allah ne bi naređivao da se vjernici pokoravaju tiranima, odnosno nasilnim vladarima. U ovome radu autor reinterpreтира sintagmu *‘ulū al-‘amri* tako što kritički razmatra relativno česta a netačna njena razumijevanja kao Božiju naredbu da se vjernici obavezno pokoravaju vladarima.

Ključne riječi: *Kur’an*, *hadis*, vladar, vlast, dinastija, pozicija moći.

* * *

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِن تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَ الرَّسُولِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَ أَحْسَنُ تَأْوِيلًا

Vi koji pravovjerujete! Allahu se pokoravajte i Poslaniku se pokoravajte, te autoritetima svojim. Ako se u nečemu razidete, onda se u vezi s tim Allahu i Poslaniku obratite, ukoliko u Allaha i Dan posljednji vjerujete – to je bolje i ljepše rješenje. (Kur’an, 4:59)

Otvorenost teksta

Znameniti tekstovi karakteriziraju se otvorenošću a time i sposobnošću za kontekstualizaciju. *Kur'an* je takav tekst i on je stvorio novu kulturu koja se – upravo kao takva, u cjelini – i sama može smatrati tekstom u naročitom značenju toga pojma u kome to jeste bilo koja kultura. Njegovu sposobnost za kontekstualizaciju treba razumijevati kao procesualnost. To je uslov i “mehanizam” dinamičnosti ovoga teksta i istovremeno dinamičnosti kulturalnog univerzuma koji je on kreirao. S obzirom na otvorenost njegovih značenja, on u domenu regulacije društvenosti, društvenih pitanja i odnosa, nije statičan uprkos tome što ga tokom povijesti mnogi njegovi tumači, velik i autoritativan dio uleme, nastoje učiniti statičnim jer su nesposobni za nužnu reinterpretaciju otvorenih značenja teksta.¹

Otvorenost ovoga teksta je bila i ostala nužnom zbog toga što on ima zadatak da bude društveno relevantan i aktualan u svim vremenima, ili za sva vremena, a vremena se, naravno, mijenjaju: ogromne su razlike, recimo, između čovjekova znanja i društvenih odnosa u 7. i u 21. vijeku. *Kur'an* je vlastitu procesualnost afirmirao institucijom kontekstualnosti i derogacije. Naime, ima ajeta koji su – s ciljem da afirmiraju kontekst – upućeni Poslaniku kao odgovor ili reakcija na konkretan problem, odnosno situaciju, a nisu rijetki ni oni koji su derogirali neke prethodne ajete nakon promjene situacije. Najzad, u tefsiru postoji institucija *sababi nuzūl*, što znači *povod za objavljivanje*.

Sve u svemu, veliki tekstovi su otvoreni tekstovi jer je jedna od osnovnih njihovih težnji *univerzalnost*, i to ne samo u značenju intersubjektivnosti u vrijeme njegova nastanka već i u značenju svevremenosti. Upravo je to glavni generator neprolazne vrijednosti znamenitih tekstova i njihove sposobnosti da u svojoj orbiti drže čitave narode kroz brojne vijekove te da kreiraju njihove kulture postajući suštinski dio njihova identiteta.

Razumije se da se otvorenost ovoga teksta realizira u određenoj lepezi i u određenom smjeru, te da nije moguća divergentnost njegovih značenja jer bi to bila najveća prijetnja njegovoj vjerodostojnosti i, u skladu s tim, njegovom autoritetu. Nužna i dragocjena otvorenost ostvaruje se, dakle, u koherenciji. Iz toga proizlazi monumentalnost

¹ Dogmatska pitanja pripadaju drukčijoj kategoriji i o njima se govori na drukčiji način.

teksta kao takvoga. Eventualno tumačenje nekih njegovih značenja na (izrazito) disonantan, kontradiktoran način, moguće je ukoliko se ne vodi računa o značenjskom integritetu i koherentnosti teksta, o njegovim temeljnim intencijama i smjeru u kome djeluje, ukoliko se fragmenti istrgnu iz teksta/konteksta. Da bi se izbjegle te kobne greške – a povijest ih bilježi, itekako – interpretacijska konzistentnost postiže se posmatranjem svakog njegovog dijela – dakle i onoga koji bi se, izoliran, mogao tumačiti divergentno – u općim “gravitacijskim silama” temeljne poruke i intencije teksta.

U kontekstu ovoga izlaganja, sklon sam “gravitacijsku silu” teksta i njegovu kohezivnu moć identificirati kao *pozitivitet* (vjerski, religijski, društveni). Ljudi su skloni, naročito zbog različitih interesa, krivo tumačiti pojedine dijelove teksta podrivajući tako njegov opći pozitivitet. Nekada to rade naprosto zbog nekompetentnosti, ne zapažajući otvorenost teksta u jednome općem smjeru, ili u širokoj lepezi kongruentnih značenja.² Štaviše, u povijesti su zabilježena nastojanja da se neki ajeti, odnosno neki njihovi dijelovi, (zlo)upotrebljavaju u političke svrhe, za raznovrsne partikularističke ciljeve, a povremeno se, naravno, tendenciozno interpretiraju s ideološkim ciljevima, tako da se uzimaju čak kao “argumenti” za polarizaciju ili antagonizme među dijelovima Ummeta. Dominantne društvene strukture, nekada ulemanske a nekada ulemansko-političke, znaju različitim “mehanizmima” svoga autoriteta krivotvoriti neka značenja teksta isključivo zbog svojih interesa, a to je zloupotreba otvorenosti teksta, atak na njegovu univerzalnost i pokušaj osujećivanja njegova općeg pozitiviteta. To je, zapravo, predmet ovoga osvrta.

Pokornost Bogu i Poslaniku, ali kome još?

Ajet koji sam naveo u zaglavlju ovoga rada – kao predmet moje analize – predstavlja veoma važno mjesto u kur’anskom tekstu (ako je uopće moguće gradirati ih) za stanovište povijesti i suvremenosti o odnosu vjernika ne samo prema Bogu i Njegovom Poslaniku nego i prema vlasti, odnosno prema onima koji vode zajednicu ili vjernike.

² Primjera radi, frekventne sintagme *يوم الدين* و *يوم القيامة* prenose se često u polje negativnih značenja: *Sudnji dan*, a izvorno je to *Dan ustanuća* i *Dan Vjere*, pri čemu se svi članovi ove dvije sintagme obremenjuju pozitivitetom, a *Sudnji dan* je *Strašni sud*. Više o tome: E. D., *O pozitivitetu ili o “duši koja sama sebe prekoriševa”*, Takvim za 2019. godinu, El-Kalem, Sarajevo, 2018, str. 113–121.

Neujednačenost prijevoda ovoga ajeta na bosanski jezik svjedoči o otvorenosti teksta i čak o mogućnostima njegove zloupotrebe.

U prvome dijelu, koji je nesporan, prijevod ajeta glasi:

Pravovjernici, Allahu se pokoravajte i Poslaniku se pokoravajte, te autoritetima svojim. Ukoliko se u nečemu razidete, onda se u vezi s tim Allahu i Poslaniku obratite... Sporan je prijevod onog dijela ajeta koji sam podvukao. Pogledajmo kako su relevantni prevodioci (navedeni hronološkim slijedom) prevodili, odnosno prenosili taj dio ajeta u bosanski jezik. Ali Riza Karabeg: *...i između vas onima koji vrše vlast...*; Pandža-Čaušević: *...i onima koje (ste izabrali da) upravljaju vašim poslovima*; Korkut: *...i predstavnicima vašim...*; Karić: *...i onima vašim koji vam zapovijedaju...*; Asad: *...i onima među vama kojima je povjerena vlast...*

U izvorniku je sintagma (u padežu) *‘ulī al-’amri* (أولي الأمر) (منكم). Očito je pred prevodiocima (i tumačima) polivalentna sintagma, otvorena značenja. Ovaj ajet moguće je situirati na dva načina, ili u dva konteksta. Prvo, čini se da je upućen izravno Poslanikovim savremenicima jer im se kaže da se u slučaju nečega spornog obrate Allahu i Poslaniku. Međutim, nije nužno da se obraćanje Poslaniku shvati u doslovnom smislu – kao obraćanje njegovoj personalnosti, ili kao živoj osobi, već njegovom sunnetu, *hadisu*, Poslanikovoj zabilježenoj praksi i riječi. Drugo, logično je i inherentno je tekstu da se njegove zapovijesti ili norme ne odnose samo na Poslanikovo vrijeme već i na svako drugo vrijeme i svaku sredinu, budući da sam već ukazao na univerzalnost kao na njegovo temeljno svojstvo. Ukoliko je pravovjernima u bilo kojem vremenu nešto sporno, dužni su obratiti se ovoj kategoriji ljudi koja se naziva *‘ulū al-’amri* (od sada ću sintagmu navoditi u nominativu), a ako ima neslaganja među njima – dužni su obratiti se Allahu i Poslaniku kao vrhovnim autoritetima u navedenoj gradaciji. Dakle, u bilo kojem kontekstu/vremenu se razumijevao ovaj ajet, princip je isti; kontekstualizacija je tako osigurana u horizontu njegovih univerzalnih poruka i značenja. Ostaje sporno ko su *‘ulū al-’amri*. Tragom navedenih prevodilačkih rješenja, nameću se pitanja: oni su predstavnici koga i čega; oni koji upravljaju vašim poslovima, ali kojim i kakvim poslovima; onima koji vam zapovijedaju, ali – jesu li to vjerski poglavari, političari, carevi i sultani, diktatori... Prijevodi su neodređeni u tolikoj mjeri da mogu implicirati pokornost i onima koji odstupaju od Božijeg poretka

i Poslanikova sunneta.³ Da bismo izbjegli razumijevanje sintagme *‘ulū al-‘amri* na način koji može biti čak konfliktan temeljnoj intenciji teksta, pogledajmo njenu semantičku osnovu.

Semantička osnova sintagme *‘ulū al-‘amri*

Doslovno značenje ove sintagme je: *posjednici stvari*. Imenica *stvar* (*‘amr*) ima apstraktno značenje, za razliku od imenice *šay’*. Doduše, imenica *‘amr* znači i *zapovijest*, ali ću daljim obrazlaganjem konteksta objašnjavati kako u ovoj sintagmi ima upravo apstraktno značenje *stvari*. Pod pojmom *‘amr* ovdje se podrazumijeva stvar kao problem, suština, bit nečega; naprosto, riječ je o ljudima koji su potpuno ovladali *stvari/stvarima/suština* u obuhvatnom značenju. Žargonom rečeno, *‘ulū al-‘amri* su oni koji su bit ili suštinu “uhvatili za perčin”; koji su ovladali njome toliko da su postali njeni “posjednici”. Pošto *Kur’an* govori o nužnosti pokoravanja Bogu, Poslaniku, te ovim “imenovanim” kao *‘ulū al-‘amri*, to znači, konsekventno, da se značenje sintagme kreće u horizontu pobožnosti, zatim Vrline kao takve, etičnosti, valjanog razumijevanja Boga i Svijeta. Dakle, ovdje je bitna upravo ova gradacija naredbe za pokornost: Bog–Poslanik–*‘ulū al-‘amri*. U ovoj fazi izlaganja, mogu reći pouzdano da su *‘ulū al-‘amri* zapravo *autoriteti*, ljudi koji su kompetentni toliko da se autoritativno gradiraju odmah uz Boga i Poslanika. A Bog i Njegov Poslanik grade svijet etičnosti i Vrline, prosvjećenosti i učenosti. Takvima se pravovjerni trebaju pokoravati. Konsekventno i zaista impresivno: Bog eksplicitiranim i ponovljenim imperativom *pokoravajte se* zapovijeda potčinjavanje najvećim poznavacima i promotorima one sume vrlina i etičnosti koje uspostavljaju Bog i Poslanik. No, postavlja se odsudno pitanje: Ko su ti *autoriteti*, odnosno u čemu su *autoriteti*?

³ Ni vlastitim prijevodom ovog dijela ajeta nisam danas zadovoljan (preveo sam ga: ... *te onima koji vas vode...*) Sada mislim da ga treba prevesti: ... *te autoritetima svojim...* Ovakvu autokorekciju ne smatram nepriličnom jer znam da ne postoje konačni prijevodi velikih tekstova kao što je ovaj koji obiluje otvorenim značenjima. Izvornik jeste uvijek isti, ali naša svijest i znanje nisu uvijek isti pa se tako i naš “prevodilački odnos” prema izvorniku vremenom i unekoliko može promijeniti. U skladu s tim, ni moje opservacije u vezi s različitim prevodilačkim rješenjima ne treba shvatiti kao kritiku, već naprosto kao potrebu stalnog preispitivanja. Prevođenje *Kur’ana* je vječni proces. O tome sam napisao poseban rad pod naslovom *O mogućnostima prevođenja kur’anskega teksta. Prevođenje kao proces*, Takvim za 2022. godinu, El-Kalem, Sarajevo, 2021, str. 39–48.

Imajući u vidu cjelokupni kontekst *Kur'ana*, proizlazi da su autoriteti, odnosno *'ulū al-'amri*, naučnici koji valjano slijede Božije i Poslanikove upute i intencije. Pri tome – također kontekstualno – valja imati na umu da to nisu bilo kakvi naučnici već oni koji su naglašeno etični. Inače je odnos nauke i etičnosti duboko utemeljen u *Kur'anu* općenito, počevši od same *Bismille* kao općeg i obaveznog mjesta ovoga teksta, njegovog “zaštitnog znaka”: svaki posao treba započinjati uvjerenjem i riječima: *U ime Allaha Svemilosnog i Samilosnog*, a upravo On je izvor Dobra, Vrline i dr. Ta opća i uporna afirmacija etičnosti sadržana je implicite i u ovome ajetu jer se zapovijeda da ljudi budu potčinjeni Božijim nalogima za dobro, kao i Poslanikovim i onima koje afirmiraju učenjaci (autoriteti). Tekst se pokazuje velikim i dosljednim i na ovome mjestu: nijedna nauka zapravo nema punu vrijednost ukoliko nije etički oplemenjena. To je *sāmō* srce vjere i religije. Svaku nauku i svaku vještinu upravo etičnost dopunjava situirajući je kao autoritet. Neku vještinu, odnosno znanje, možemo cijeliti kao takvo, ali oplemenjenost etičnošću pridaje joj onu vrstu kvaliteta koji je čini autoritativnom. Nauka se može koristiti, itekako, i u destruktivne svrhe pa kao takva ne može biti autoritativna uprkos scientizmu. Već i samome pojmu *učenost* imanentna je etičnost kao motiv i krajnji domašaj učenosti/nauke.

Prihvatimo li da sintagmu *'ulū al-'amri* treba razumjeti/prevesti kao *autoritete* – a ne postoji nijedan valjan argument koji bi to osporio – proizlazi da se sintagma ne odnosi obavezno na vlast, vladare, one koji (nam) zapovijedaju i sl. Vlast ima svoje mehanizme kojima djeluje u društvu: zakone (a to znači i prinudu) kojima se ljudi pokoravaju. Međutim, nije nužno da je vladar/vlast istovremeno i autoritet dostojan potčinjavanja jer postajanje autoritetom isključuje bilo kakvu mogućnost sile, prinude: i sama takva mogućnost osujećuje stasanje autoriteta. Primjera radi, kao građanin, osviješteni član društva, mogu mirno i savjesno ponašati se u skladu s onim što vlast/vladar nalaže, ali da to još uvijek za mene ne bude i autoritet, jer ovaj pojam podrazumijeva – on na tome počiva – onu vrstu *poštovanja* prema kome se svjesno određujem kao prema nekome/nečemu što je iznad mene u domenu znanosti i naročito etičnosti, ko zaslužuje poštovanje (konsekventno i poslušnost) sa stanovišta Vrline. Prinuda može biti efikasna, ali ne može biti autoritet. Uostalom, i Allah i Poslanik su kazali kako čak ni u vjeri nema prinude; da je i Poslanikovo samo da opominje a ne da prisiljava, pa ko hoće neka vjeruje a ko neće – neka ne vjeruje. Autoritet je – nužno, zaista – “stvar” uzajamne slobode,

slobodnog i pozitivitetom bremenitog odnosa dva subjekta u punome značenju pojma *subjekt*. Štaviše, autoritet je – očekivano – naročita sinteza poštovanja i ljubavi.

Navedeni prijevodi sintagme *‘ulū al-‘amri* u većini sugeriraju ili ekspliciraju da pravovjernici treba da se pokoravaju i vladarima/vlastima. To je ključno mjesto moga izlaganja. Takvo razumijevanje je u skladu s dominantnim tradicijskim uvjerenjem mnogih u muslimanskome svijetu kako je nužno – poput svete zapovijesti – biti pokoran vlasti, čak da je to dio “valjanog vjerovanja”, te da se takav navodni imperativ izvodi iz sakralnih tekstova. Otkuda to?

Posmatrajući ovo pitanje u povijesnoj perspektivi, zapažamo da je u muslimanskom svijetu (uostalom, kao i u drugim kulturama) vrlo rano došlo da nasilnih preuzimanja vlasti, ubistava političkih rivala i sl. Već nakon četvrtog halife, ustanovljen je dinastički sistem vladavine: najprije Umajadi, zatim Abbasidi i potom mnogi drugi. Dinastički sistem vladavine dominantan je i u Osmanskom carstvu, pa i nakon njega u mnogim muslimanskim zemljama. Takav sistem vladavine u osnovi je nasilan, uzurpacijski, jer je neizborni. Njegov osnovni mehanizam samoodržanja jeste uvjeravanje (i prinuda, dabome) da su podanici dužni pokoravati se vlasti po Božijoj zapovijesti, te da je to naročit vid vjerničke skrušenosti. Ogromni intelektualni i znanstveni potencijali uloženi su u uvjeravanje podanika o legitimnosti dinastija. U muslimanskom svijetu se to znalo, krivotvorno, “utemeljivati” u sakralnim tekstovima i u sakraliziranoj tradiciji zato da bi se pokornost optimalizirala, odnosno da bi se eventualni otpor situirao kao svojevrsna jeres, čime se “legalizira” drastično vlastodržačko sankcioniranje. I u drugim kulturama djeluje nasilan “mehanizam”: kralj/kraljica dovodi se u izravnu vezu s Božijom voljom, odnosno s navodnim Božanskim postavljenjem.

Na ovome mjestu nije moguće previdjeti “sakralizaciju vlasti” u kontinuitetu sve do antičkih vremena u kojima su se vladari smatrali čak božanstvima. Između ostaloga, i zbog takvih konotacija nužno je izbjegavati u islamu tu svojevrsnu paganizaciju vlasti, premda postoje i drugi važni argumenti za otklon od takvog situiranja vlasti a o njima ću govoriti u nastavku izlaganja.

Velike nevolje u vezi s vlastodržcima i ulemom ili klerom kao autoritetima ponavljaju se na dramatičan način u povijesti, a nije teško zapaziti ih i danas. Naime, vladajuće strukture imaju potrebu da svoju poziciju moći “legaliziraju”, da je učvrste i učine nedodirljivom

uz pomoć svećeničkih struktura, najviših vjerskih institucija. Vjerske institucije, ili kler, tako ulažu svoj “sakralni autoritet” u učvršćenje pozicije moći vlastodržaca, a oni ih – zauzvrat – nagrađuju posebnim privilegijama. To je vječna sprega politike/vlasti i nevjerodostojna klera i koruptivnih “učenjaka”, pri čemu sporazumno i interesno krivotvore i jedni i drugi. Vlast se tako nastoji sakralizirati, a kler, ili vjerske institucije, politiziraju se.⁴

Dakle, dinastička vladavina je, sa stanovišta kur’anskog teksta, u osnovi krivotvorna jer poriče izbornost na temelju Vrline i ljudske načelne ravnopravnosti pred Bogom. U konsekvencijama, i paradoksalno, ona je na svoj način i blasfemična, utoliko prije i utoliko više što se sakralizira. Frapantno je, zapravo, kako ta inercija od antičkih vremena do danas kontaminira neka društva u njihovom odnosu prema vlasti. O tome svjedoče i izvjesna – rekao bih čak mnoga – razumijevanja ovoga ajeta. Time se snažan i konstantan pozitivitet ovoga teksta negativizira u sljedećim aspektima.

Vlast nije nužno pozitivna i nije nužno autoritet

Sintagma *‘ulū al-‘amri* je polivalentna, kao što sam već rekao. Ona je otvorena značenja, ali je otvorena za ona značenja koja su saglasna općem ideološkom i etičkom usmjerenju teksta. To znači da se može razumijevati i u značenju *zapovjednici* (pri čemu se imenica *‘amr* uzima kao *zapovijest*), ali nisu to nužno vladari/zapovjednici već samo oni koji su autoriteti u značenju kakvo sam već eksplicirao. Vladar nije uvijek autoritet. Da je Bog htio reći kako su pravovjernici dužni pokoravati se vladaru/vlastima, upotrijebio bi neku nedvosmislenu riječ, kao što su *malik* (kralj), *sultan* i sl. Ovdje nije upotrijebio čak ni riječ *halifa*, što jeste vrlo indikativno, naravno. Dakle, pravovjernici su upućeni na autoritete koji su postali takvima na onome putu koji trasiraju *Kur’an* i *hadis*, a to je put Vrline i etičnosti, dabome i pobožnosti, put učenosti, jer valja imati u vidu da i *Kur’an* i *hadis* favoriziraju vjeru učena čovjeka, da tintu naučnika više vrednuju čak i od krvi šehida.

Postoji percepcija muslimanskih društava po kojoj se ta društva gotovo fatalistički povinuju vlasti, a takva percepcija – kao što sam već kazao – ima svoje utemeljenje u povijesti i tradiciji koje iz navedenog

⁴ Više o tome: E. D., Politizacija vjere i sakralizacija politike. <http://ba.ninfo.com/a246380/Kolumne/Esad-Durakovic-Politizacija-vjere-i-sakralizacija-politike.html>

ajeta, između ostaloga, crpe navodnu neprikosnovenost vladarskog statusa. To je pogrešno razumijevanje i zloupotreba sintagme koju analiziram. Za to nudim i sljedeću argumentaciju.

Vladari su katkad nasilni, uzurpatori; znaju biti skloni flagrantnom gušenju ljudskih prava, pokretači ratova ne samo izvan Ummeta nego i u njemu samome. Toga je bilo oduvijek u povijesti a danas eskaliraju užasni ratovi upravo među muslimanskim zemljama.⁵ Da li je uopće moguće zamisliti da Bog naređuje pokornost takvim vladarima?! Bila bi to potpuno pogrešna slika o islamu, o Allahu koji, navodno, nalaže pokornost najgorim oblicima tiranije, čak masovne zločine i sl. Upravo obrnuto: odanost i pokornost autoritetima, u punom pozitivitetu toga pojma (*‘ulū al-‘amri*) *sāmō* je srce kur’anskoga teksta, pa i ovoga ajeta. Zatim, valja imati na umu da su vladari/vlasti nerijetko nedovoljno učeni, nedovoljno kultivirani, bahati, osioni, katkad u osnovi primitivni i/ili nasilni, te da svoj “autoritet” utemeljuju na strahu, represiji i sl. Zar uopće može neko zamisliti da Allah, ili bilo koji bog, nalaže pokornost takvima?! Takvo razumijevanje je dramatična degradacija Božije Dobrote, Vrline, etičnosti, miroljubivosti i drugih formi pozitiviteta koje *Kur’an* zastupa i nalaže. Danas pogotovu možemo identificirati u svijetu značajan broj vladara, čitave režime, koji su izrazito nekultivirani i neuki, sirovi i istovremeno su opasno nasilni. Vojne hunte i desnica u našem vremenu su sve agresivnije i uspješnije u svojoj agresivnosti. Štaviše, oni ne samo da nisu autoriteti nego nastoje ugušiti – u doslovnom smislu, egzistencijalno – autoritete kao glas razuma i vapaj Vrline, zato da ne bi bili ometani u svome destruktivskom pohodu. Konzistentno i u krajnjem rezultatu, to znači da su neki vlastodršci ratnici protiv Vrline jer su protiv autoritētā. Ta vrsta “autoriteta nasilnosti”, ili pozicije moći, ima vlastitu logiku svoga razvoja, odnosno “usavršavanja” koje se pokazuje logičnim i često uspješnim a time sve jače antagoniziranim prema autoritetu učenosti i Vrline. Poznato je da vladajuće strukture često zaziru od učenih ljudi, znanstvenih i moralnih autoriteta koje ne žele vidjeti u svojim dvorima/kabinetima, jer se u odnosu prema njima osjećaju inferiornim i potencijalno osujećenim u svojim nakanama. Istinski autoriteti su njima smetnja, a ne potpora. Time se također ulazi u konflikt s intencijom ajeta koji je predmet analize. Lukavstvo

⁵ Više o tome: E. D., *Međumuslimanski ratovi danas: Krivo shvaćanje islama*, Tugra, Sarajevo, 2015.

pozicije moći (kod njih se uglavnom i radi o lukavstvu i moći kojima se osigurava lažni autoritet) ide tako daleko da će mnogi od tih na poziciji moći povremeno pozvati ljude istinskog znanstvenog i moralnog autoriteta da bi se s njima fotografisali i obmanjivali javnost svojom navodnom privrženošću autoritetima. Dotle u svome stalnom okruženju, po kabinetima, zadržavaju laskavce koji marljivo tetoše njihovu sujetu neprijateljski raspoloženu prema istinskim i superiornim autoritetima.

Naravno – i da ne bih bio pogrešno shvaćen – valja reći da nisu baš svi vladari/vlasti takvi, da mogu biti i pozitivni, premda su takvi rijetkost, te da se i među ovima što su nasrtljivi prema autoritetima može vršiti gradacija. No, naprosto zbog činjenice o relativno čestoj etičkoj nepodobnosti vladara/vlasti, proizlazi – očigledno je – da se sintagma *‘ulū al-’amri* ne može odnositi isključivo na vladare.

U ovome kontekstu je poučna parabola o Aleksandru Makedonskom. Jednoga dana je taj preobrazitelj antičkog svijeta otpustio svog bliskog saradnika koji se našao u čudu zbog careve odluke pa ga je upitao zašto to čini kad su tako dugo zajedno i kada su tako uspješni. Car mu je kazao: Da, ali sam ja pogriješio tu, i tu, i tu, a ti me nikada nisi upozorio zbog dva moguća razloga: ili si nesposoban pa ne uviđaš moje greške, ili ih uviđaš ali si licemjeran i izbjegavaš da mi ukažeš na njih. I u jednom i u drugom slučaju – nisi za mene.⁶

Dakle, vladar, na bilo kojem nivou vlasti, nije autoritet samo zato što je na vlasti već on može biti autoritet samo ako je od *‘ulū al-’amri*, a to je, uglavnom, rijetkost.

Pošto sam već kazao da otvorenost ovoga teksta valja razumijevati u lepezi općih vrijednosti koje proklamira, nužno je ovdje izvući još jedan konsekventan zaključak. Naime, na više mjesta *Kur’an* i *hadis* rigorozno osuđuju zulum (arapski: *ẓulm*), što znači nasilje, nasilnost, nepravda. U skladu s tim, pravovjernik – upravo kao takav – ne samo da nije dužan pokoravati se vlasti koja čini ili promovira zulum nego je dužan oduprijeti mu se, a to je već sasvim drukčija vjernička pozicija: ona nije podaničko-fatalistička već je nužno vjernički-aktivistička pozicija.

⁶ Bio sam u prilici nekoliko puta da ovu izvrsnu parabolu ispričam nekim ljudima kada su upravo, kao političari, došli na poziciju moći, savjetujući im da – ukoliko žele biti zaista uspješni – najprije i krajnje ozbiljno saslušaju one koji iznose primjedbe na njihove postupke, odluke i sl., pa tek potom one koji im povlađuju. Svi moji sagovornici znali su se osmjehnuti na ovu preporuku kao zgodnu dosjetku, ali me više nisu pozivali.

Na ovaj način – ma koliko to moglo izgledati neobično – kontekstualno razumijevanje ovoga ajeta i njegove “sporne” sintagme *‘ulū al-’amri* dovodi nas do modernog pojma *intelektualac*. Intelektualac je učena i/ili obrazovana osoba, ali ona koja javno djeluje u skladu sa svojom učenošću i obrazovanjem kao korektiv društva. Nije svaki učen čovjek, makar bio i akademik, istovremeno i intelektualac ukoliko nije društveno angažiran u skladu s imperativom svoje učenosti i obrazovanja, te svoga moralnog integriteta. Imperativ etički oplemenjene savjesti za takve je apsolutno neotklonjiv. U krajnjim konsekvencijama – pasivnost je grijeh.

Na ovome mjestu se može zatvoriti jedan povijesni luk.

Ovakav zaključak o autoritetima referira nas na antičku grčku pareziju – kada su mudri i odvažni ljudi, podstaknuti svojim znanjem i mudrošću, istupali na trgovima i doslovno rizikovali život podvrgavajući kritici nepravilne odluke ili ponašanje onih koji su na poziciji moći.

Božija mudrost je odveć velika, neizmjerena, da bi u gradaciji autoritētā (Bog pa Poslanik) stavila vladare, ili vlastodršce, da ne kažem političare, unižavajući tako vlastiti tekst. Uz Boga i Poslanika postavlja se sasvim drukčija vrsta autoritētā: njima su miliji učeni ljudi.

Zaključak

Tradicionalno se smatra, u značajnom dijelu muslimanskog svijeta, da je vjerska obaveza podanika/građana da budu pokorni svojim vladarima, odnosno strukturama vlasti. Takvo uvjerenje, koje se proteže stotinama godina, utemeljuje se u ajetu kojim se naređuje vjernicima da se pokoravaju Allahu, Njegovom Poslaniku i *‘ulū al-’amri* (*Kur’an*, 4:59). Na takvoj interpretaciji opstajale su i brojne dinastije u muslimanskom svijetu.

Međutim, općepoznato je da vladari nisu uvijek pravedni, da nisu uvijek na putu koji je odredio Allah i slijedio ga Njegov Poslanik, nego su nerijetko bili tirani, nepravedni i nasilni, pa bi pokornost i takvim vladarima bila u sukobu s Pravim putem koji je Bog odredio; bila bi u koliziji s temeljnim usmjerenjem islama ka afirmiranju Vrline. Konsekventno promišljajući – i to je, vjerujem, najveća negativna posljedica ovog neadekvatnog tumačenja odnosnog ajeta – proizlazi da je islam retrogradna religija koja nalaže безусловnu pokornost vladaru, ma kakav on bio. To je čin sakralizacije vlasti. To je pogrešna, štetna predstava o islamu koja se zna obilato koristiti u argumentaciji protiv njega.

U izvornom tekstu, imperativom se traži pokornost Allahu, Njegovom poslaniku i *‘ulū al-‘amri*. Ova sintagma (*‘ulū al-‘amri*) najčešće se prevodi i tumači kao *zapovjednici, vladari*, a ona zapravo označava ljude koji su *potpuno ovladali suštinom stvari*, pri čemu valja znati da *‘amr* (stvar) označava stvar u apstraktnom značenju. Precizno rečeno, to su ljudi koji su potpuno ovladali suštinom, odnosno naučnici koji su etički i religijski oplemenjeni i usmjereni, jer i naučnici mogu svoje znanje/znanost koristiti u neetične svrhe i za destrukciju. Najzad mogu reći da su *‘ulū al-‘amri* autoriteti, te da Bog zahtijeva pokornost Njemu, Poslaniku i autoritetima među vjernicima. Dalje precizirajući zaključak ovog izlaganja, valja reći da ajet ne isključuje pokornost vladaru/vlasti ukoliko je on autoritet u navedenom značenju, a takvih slučajeva bilo je u povijesti. Međutim, nije svaki vladar/vlast i autoritet, što znači da ajet ne uključuje obaveznu pokornost svakom vladaru/vlasti, makar bio nepravičan, tiranski ili vladarski nekompetentan. Takav može biti represivan, ali ne i autoritativan.

Ovakva interpretacija je nužna zbog više razloga, a važan razlog je davanje ispravne slike o kur’anskom tekstu i o islamu.

Conclusion

It is traditionally considered, in a significant portion of the Muslim world, that it is a religious duty of the citizen to be submissive to their rulers, i.e. government structures. This conviction, which stretches across hundreds of years, finds its ground in the ayah with which the believers are commanded to submit to Allah (God), His Messenger and *‘ulu l-‘amri* (Qur’an, 4:59). Upon such an interpretation many dynasties have thrived in the Muslim world.

However, it is generally known that rulers were not always just, and that they were not always on the path which Allah determined and which was followed by His Messenger, but were quite often tyrannical, unjust and violent, and so submission to such rulers would be in struggle with the Right course which God has ordained; would be in collision with the foundational direction of Islam towards affirming Virtue. Reflecting consequentially upon this - and I believe this to be the most negative consequence of this inordinate interpretation of the related ayah - out of this arises the idea that Islam is a retrograde religion which demands unconditional submission to the ruler, no matter how he may be. It is an act of sacrilizing rule. That is a false

and harmful representation of Islam which can be used profusely in argumentation against it.

In the original text, the imperative is used to demand submission to Allah, His messenger and the 'ulul-amri. This phrase ('ulū al-'amri) is often translated and interpreted as commanders, rulers, but it truly marks those people who have fully mastered the essence of a thing or matter, by which it must be known that 'amr (matter) marks a thing in the abstract meaning of the word. Precisely spoken, those are people who have completely mastered an essence, or rather the scientists who are ethically and religiously rich ennobled and directed, because even scientists can use their knowledge in non-ethical purposes and for destruction. Finally, I may say, that the 'ulū al-'amr are authorities, and that God demands obedience to Him, His messenger and the authorities among the believers. Furthermore, to make the conclusion of this presentation more precise, it is necessary to say that the ayah does not disclude submission to a ruler/government in case of them being an authority in the mentioned sense, and there were indeed such cases throughout history. However, not every ruler/government is an authority, which means that the ayah does not include obligatory submission to every ruler/government, even if unjust, tyrannical or incompetent in ruling. As such can be repressive but not authoritarian.

This type of interpretation is necessary because of multiple reasons, and among the important reasons is the providing of the right image of the Qur'anic text and of Islam.

Authority and Power: Is the Sacralisation of Authority possible?

Abstract

There are significant inconsistencies in the interpretation of the āyah 59, surah 4 (*al-Nisā'*), as well as in its translation. In that verse, God commands that the faithful obey Allah, His Messenger, and the category of people He calls '*ulū al-'amri*. Many believe that the category '*ulū al-'amri* refers to rulers, to power, but the general context of the *Qur'an* and reality indicate that this category denotes authorities in an ethical and scientific sense and not necessarily only in the sense of ruling. Rulers are neither always

ethical nor always learned, so it does not have to be that all rulers have authority. Sometimes they are even tyrants, and, therefore, Allah would not order believers to obey tyrants, i. e. violent rulers. In this paper, the author reinterprets the phrase *‘ulū al-‘amri* by critically considering the relatively frequent and incorrect understanding of it as God’s command that believers must obey rulers.

Key words: *Qur’an*, Hadith, ruler, authority, dynasty, position of power.

Literatura

- Akyol, Mustafa, *Ponovno otvaranje muslimanskih umova. Povratak razumu, slobodi i toleranciji*, s engleskog preveo Mirnes Kovač, Buybook, Sarajevo, 2022.
- Duraković, Esad, *Kriza muslimanskoga svijeta kao kriza subjekta*, Tugra, Sarajevo, 2016.
- Ibn Kaṭīr, *Tafsīr al-Qur’ān al-karīm*, Dimišq, 1994.
- Ibn Manzūr, *Lisān al-‘Arab*, Dār al-ma ‘ārif, al-Qāhira, s. a.
- *Kur’an*, preveo Besim Korkut, Orijentalni institut u Sarajevu, Posebna izdanja VII, Sarajevo, 1977.
- *Kur’an Časni*, preveli hafiz Muhamed Pandža i Džemaluddin Čaušević, Stvarnost, Zagreb, 1969.
- *Kur’an s prijevodom na bosanski jezik*, preveo Esad Duraković, Svjetlost, Sarajevo, 2004.
- *Kur’an s prijevodom na bosanski jezik*, preveo Enes Karić, Bosanska knjiga, Sarajevo, 1995.
- *Poruka Kur’ana*, prijevod i komentar Muhammed Asad, s engleskog preveo Hilmo Čerimović, El-Kalem, Sarajevo, 2004.
- *Prevod Kur’ana od Hadži Ali Riza Karabega*, Mostar 1937.